

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ У ДІЇ

ний ресурс]. — Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/archives/149>

6. Союзная конституция Швейцарской конфедерации от 18 апр. 1999 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/archives/135/4>

7. До 52 новоутворених округів є питання. Громадська межа «ОПОРА» : (Вибори. Новини — 3 трав. 2012 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.opora.org.ua/news/1378-do-52-novoutvorenyh-okrugiv-je-pytannja>

8. Ковриженко Д. С. Утворення одномандатних округів для проведення чергових парламентських виборів 2012 року: основні проблеми та можливі шляхи їх вирішення : (Аналітична записка директора правових програм Лабораторії законодавчих ініціатив) [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

http://parlament.org.ua/upload/docs/IFES-Note%20on%20election%20districts_.pdf

9. Європейський демократичний дорожчик у галузі виборчого права : Матеріали Венеціанської комісії, ОБСЄ/БДІПЛ, ПАРЕ [за ред. Ю. Ключковського]. — К. : ФАДА, ЛТД, 2008. — С. 23.

10. Там само — С. 36.

11. Там само — С. 61.

12. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листоп. 2011 р. № 4061-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

13. Cooper M. 5 Ways to Tilt an Election [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/weekinreview/20100925-redistricting-graphic.pdf>

УДК 340.1

І. Нікітіна,

помічник судді Конституційного Суду України,
здобувач кафедри конституційного права УжНУ

ІСТОРІЯ ІНСТИТУТУ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Більшість вчених небезпідставно пов'язують зародження конституційного судочинства із виникненням перших конституцій. Наприклад, в США перші випадки визнання закону таким, що не відповідає конституції штату чи навіть Конституції Сполучених Штатів (справа Холмса В. Уолтона, справа «Мербері проти Медісона»), мали місце ще в кінці XVII — на початку XIX століття. Наприкінці XIX століття в окремих європейських країнах (Данії, Норвегії, Франції, Швейцарії тощо) утверджується практика парламентського та судового конституційного контролю, а вже після Першої світової війни з'являються перші спеціалізовані органи правової конституції — конституційні суди [1, 420].

Не залишалася осторонь процесу формування конституційного контролю й юридична практика на теренах історичної України. І хоча Конституційний Суд був створений у нашій державі лише у 1996 році, її конституційна юстиція, зокрема, офіційне тлумачення норм права пройшли тривалий та непростий шлях.

Окремим аспектам історії конституційної юрисдикції присвячено праці О. М. Мироненка, В. Ф. Погорілка, А. О. Селіванова, А. А. Стрижака, В. П. Тихого та багатьох інших. Однак у цих дослідженнях не приділено достатньої уваги історичному розвитку офіційної інтерпретації норм права, у зв'язку з чим дослідження даної теми уявляється доволі актуальним.

В історії України окремі елементи тлумачення простежуються ще у звичаєвому праві Київської Русі, зокрема, у діяльності князівських з'їздів (снемів), які відали питаннями війни й миру, змін у державному устрої, порядку зайняття княжих столів, ухвалення найважливіших законодавчих актів та на які покладался контроль за дотриманням «правди» та «благодаті» [2, 65]. Згодом у Литовсько-Руській державі схожі до снемів функції виконував дорадчий орган при великому князі — «Пани-Рада», що складався з його найвпливовіших васалів та без згоди якого великий князь не мав права видавати закони і розпорядження. За часів Речі Посполитої внаслідок укріплення позицій дрібної та середньої шляхти конституційно-контрольні повноваження «Пани-Ради», так само, як і їх тогочасна складова — тлумачення, перейшли до місцевих сеймів та сеймиків [2, 160–161]. Очевидно, що в контексті дослідження сучасного інституту офіційного тлумачення аналіз наведеного вище досвіду уявляється порівняно малокорисним. Тогочасне тлумачення здійснювалося переважно в аспекті правозастосування, а через відсутність чіткої визначеності нормативно-правових актів воно не було ні системним, ні послідовним. Тому таке тлумачення носило казуальний характер і змінювалося від випадку до випадку.

Тлумачення норм права набуває суттєвого значення у Новий час. Саме тоді під впливом Реформації, перших буржуазних революцій та громадянських воєн XVI–XVIII століть європейською правовою думкою було зроблено початкові спроби поставити державу у чіткі рамки (наприклад, Habeas corpus — в Англії, рецепції Дигестів Юстиніана — у німецькому праві), захистивши особу від її свавілля шляхом обмеження втручання у сферу її приватного життя, прав та свобод. Не залишалася осторонь цих процесів і тогочасна Україна, де визвольна війна 1648–1654 років мала наслідком становлення козацьких конституцій Гетьманщини, що збіглося у часі з народженням класичного конс-

титуціоналізму в Європі, зокрема у Великобританії.

Українська держава Гетьманщини фактично перейняла правові традиції козацької республіки Запорізької Січі. На чолі держави стояв гетьман, діяльність якого контролювали загальні збори старшин — Генеральна козацька рада, на яку покладались установчі, законодавчі, управлінські, судові та деякі інші повноваження. У ході своєї діяльності Генеральна рада об'єктивно була змушена надавати і тлумачення норм права. Цікавим є й те, що предметом такого тлумачення ставали не тільки норми козацьких «узвичаєнь», староруське право, писане право Гетьманщини, але й іноді норми литовського та польського права [3, 67].

Юридичним наслідком саме однієї з Генеральних рад, що мала місце 1654 року у Переяславі, став перехід Гетьманщини під протекторат московського царя та підписання у зв'язку з цим 21 березня 1654 року Переяславських статей. Ці та наступні статті-конституції від імені Війська Запорізького підписував гетьман. Наведене дає підстави стверджувати, що саме він виступав своєрідним гарантом дотримання зазначених статей і як наслідок, хоча в жодних статтях цього прямо передбачено не було, саме на нього покладались функції щодо їх офіційного тлумачення.

Однак характерною рисою політико-правового статусу гетьмана Війська Запорізького було те, що коло його повноважень, зокрема, і щодо контролю за дотриманням норм статей-конституцій дуже часто залежали від особистих характеристик людини, яка тримала гетьманську булаву. Так, в один час гетьмана Війська Запорізького можна було прирівняти до абсолютного монарха, в інший — посада гетьмана була сутою формальністю, а фактична влада зосереджувалася в руках козацької старшини, іноді — гетьман слухняно виконував волю московських царів, а згодом й імператорів. Саме політичною нестабільністю пояснюється те, що в різні періоди еволюції Гетьманщини положення статей-конституцій (почи-

наючи від Переяславських статей Богдана Хмельницького і закінчуючи Коломацькими конституціями, які підписав 1687 року Іван Мазепа) трактувалися з різних, іноді абсолютно протилежних позицій, що часто тягло за собою полярне розуміння їх змісту. Яскравим прикладом цього є те, як довільно трактуючи положення Переяславських статей 1654 року московський уряд при укладенні з черговим гетьманом нових статей — «конституцій» міг то збільшувати, то зменшувати обсяг прав гетьмана, чисельність реєстрового козацтва і навіть змінювати територію Гетьманщини [4, 14–28].

Окремо слід відмітити «Договори і постанови» гетьмана України Пилипа Орлика 1710 року — один з найпрогресивніших документів свого часу. І хоча деякі науковці говорять навіть про закладення в цій «конституції» принципу розподілу влад [5], вона не присвятила належної уваги проблемі офіційного тлумачення. Виключенням може вважатися лише розділ II, який встановлював, що «особливо ж [гетьман] має скаржитися про те до найяснішого маєстату Його Королівської Величності Шведської як оборонця і протектора нашого, щоб Його Величність не дозволяв нікому не тільки прав і вольностей, а й кордонів військових порушувати і привласнювати» [6]. Таким чином, шведський король фактично наділявся повноваженнями щодо контролю, у контексті якого мало б відбуватися і тлумачення, за дотриманням прав людини на території української держави, а також щодо територіальної цілісності цієї держави. Головною цінністю цього положення «Договорів та постанов» для історії вітчизняної конституційної юстиції є те, що воно було першою спробою наділити повноваженнями нормоконтролю орган, який не належав до жодної з гілок влади в державі і, внаслідок цього, міг виступати об'єктивним та незалежним арбітром у вирішенні спорів щодо дотримання положень «Договорів і постанов».

Наступним етапом розвитку інституту тлумачення правових норм більшість дослідників вважає період націо-

нально-визвольних змагань початку ХХ століття.

III Універсал Української Центральної Ради від 7 листопада 1917 року [7, 21–24] проголосив створення Української Народної Республіки (далі — УНР), заклавши основи її державного устрою. Однак ні даний акт, ні прийнята 29 квітня 1918 року Конституція УНР [8] не передбачали конституційного контролю та офіційного тлумачення правових актів.

Однак саме Генеральному Секретаріату УНР належить чи не перше офіційне тлумачення нормативного акта в новітній історії українського конституційного права. Так, відповідно до III Універсалу на території УНР скасувалося право власності на поміщицькі, монастирські, церковні землі, які ставали власністю всього народу і мали перейти до нього без викупу. Зрозуміло, що в умовах нестабільної політичної ситуації того часу подібне положення законодавства викликало не тільки самовільне захоплення земель, але й розбій та грабежі. Намагаючись запобігти цьому, Генеральний Секретаріат УНР в листопаді 1917 року надав Офіційне роз'яснення окремих пунктів III Універсалу щодо земельної справи [7, 24]. Зокрема, у даному роз'ясненні зазначалося, що Універсал не дає права розпоряджатися землями самостійно, а землі, проголошені народними, мають залишатися в попередніх власників до прийняття відповідного закону.

Закони про тимчасовий державний устрій України [7, 63], прийняті у квітні 1918 року гетьманом Павлом Скоропадським, також не конкретизували питання конституційної юстиції. Лише певні аспекти нормоконтролю містилися в ст. 43 розділу «Про Генеральний Суд», відповідно до якої Генеральний Суд слідкував за законністю, а фактично — й конституційністю, видання законів та наказів Уряду. Наведене дає підстави стверджувати, що Суд міг надавати казуальне тлумачення положень законодавства, які регулювали конституційну процедуру прийняття законів та наказів Уряду, вирішуючи, чи була

дана процедура порушена в конкретно-му випадку.

В цілому ж, оцінюючи досвід української конституційної юстиції, отриманий за короткий період національно-визвольних змагань, можна зазначити наступне. Законодавча діяльність як Генерального Секретаріату УНР, так і гетьмана України П. Скоропадського була орієнтована на європейський конституційний досвід, що дозволяло сподіватися на подальший розвиток практики конституційного права, зокрема, конституційного інституту тлумачення правових норм. Однак в силу об'єктивних обставин більшість тогочасних актів, як конституційних, так і нижчого рівня, фактично не діяла, що робило офіційне тлумачення не тільки неможливим, але й практично непотрібним.

В контексті дослідження історії розвитку вітчизняної конституційної юрисдикції слід окремо звернути увагу на досвід Чехословацької Республіки, до складу якої між Першою та Другою світовими війнами входила одна з частин західноукраїнських земель. Так, відповідно до Конституції Чехословацької Республіки від 29 лютого 1920 року контроль за відповідністю її положенням законів Чехословаччини та законів Сейму Підкарпатської Русі (автономного утворення, до якого входили й українські землі) мав здійснювати Конституційний Суд. Основний закон не наділяв Конституційний Суд окремими повноваженнями щодо офіційного тлумачення, а на практиці діяльність цього органу не була інтенсивною (за весь час свого існування Суд розглянув лише декілька справ) [9]. Однак цінність чехословацького досвіду для даного дослідження полягає перш за все в тому, що він став першим фактом створення на теренах сучасної України окремого органу конституційної юрисдикції, який не належав до жодної з гілок влади.

Наступною віхою у практиці офіційного тлумачення є радянський період, на перших етапах якого інтерпретація правових норм продовжувала бути елементом конституційного контролю та правозастосування.

Одним із перших прикладів цієї практики можна вважати діяльність революційних трибуналів. У зв'язку з дефіцитом законодавчого регулювання певний час залишалися чинними, зокрема, судові статuti 1864 року, застосування яких без попереднього тлумачення судом було практично неможливим. При цьому у радянських декретах судам часто рекомендувалося при застосуванні норм даних статутів «керуватися міркуваннями справедливості» і «совістю», «спиратися на справедливість». Іншими словами, в даному випадку є підстави говорити, нехай і опосередковано, про обов'язок суду при інтерпретації норм права керуватися їх класово-правовим розумінням, що суперечило загально-демократичним принципам. Загалом же в 20–30-ті роки ХХ століття радянська конституційна доктрина, в тому числі і в частині офіційного тлумачення, проводила лінію марксистсько-ленінського розуміння державно-правових явищ, проголошуючи диктатуру пролетаріату та віддання всієї влади робітникам та селянам [10].

Перша Конституція СРСР 1924 року не регулювала питання офіційного тлумачення, але у загальних рисах окреслила конституційний контроль, головним завданням якого визначалася боротьба з «викривленням єдиної господарсько-політичної лінії та відхиленням від вимог законів» [3, 214].

Однак практична необхідність в офіційному тлумаченні (зокрема, наявність компетенційних суперечок між союзними та республіканськими органами) змусила Президію Центрального Виконавчого Комітету СРСР вже в 1926 році дозволити Верховному суду СРСР в окремих випадках і виключно за ініціативою самої Президії тлумачити загальносоюзне законодавство. Також в 20-ті роки офіційна інтерпретація законів та підзаконних галузевих актів покладалася ще й на союзні наркомати, які здійснювали управління відповідною галуззю господарства. Крім того, функція тлумачення залишалася і за згаданим законодавчим органом СРСР.

На республіканському рівні в УРСР питання тлумачення правових норм належали до відання Народного комісаріату юстиції УРСР. Йому надавалося право тлумачити всі закони, а також Конституції СРСР та УРСР. При цьому таке тлумачення мало обов'язкову силу для всіх судів УРСР, для наркоматів, інших органів влади та приватних осіб [3, 217–218]. Таким чином, на той час в СРСР склалася дворівнева (на республіканському та союзному рівнях) система тлумачення норм права, при якій доволі часто можливість тлумачення конкретним суб'єктом того чи іншого нормативно-правового акта залежала від галузі права, до якої такий акт належав.

Проте вже наприкінці 20-х — початку 30-х років у радянській юридичній думці поступово сформувалося зневажливе чи навіть негативне ставлення до офіційного тлумачення. Вважалося, що тлумачення непотрібно, оскільки акти написані настільки зрозуміло, що їх зміст може зрозуміти будь-яка зацікавлена особа. Адаже ще дореволюційні науковці вказували на наявність у російській юридичній доктрині думки про те, що тлумачення законів — справа не тільки непотрібна, але й шкідлива, оскільки той, хто тлумачить, може легко спотворити істинний зміст закону під впливом своєї правосвідомості. Таким чином, закон міг тлумачити виключно його автор [11]. Мабуть, саме такими міркуваннями пояснюється те, що у другій Конституції СРСР 1936 року право офіційного тлумачення було надано Президії Верховної Ради СРСР (ст. 49). Майже повністю реципіюючи положення загальносоюзної Конституції Конституція УРСР 1937 року [12] надала аналогічне право Президії ВР Української РСР (ст. 30). Третя Конституція СРСР 1977 року, а слідом за нею і Конституція УРСР 1978 року [13] не змінили існуючого порядку речей залишивши за Президією Верховної Ради СРСР право тлумачення законів на загальносоюзному рівні (ст. 121), а за Президією Верховної Ради Української РСР — на рівні республіки (ст. 108). На практиці офіційне тлумачення мало форму постанови Президії, було невели-

ким за об'ємом (два-три абзаци) та не містило мотивувальної частини, лише безпосереднє тлумачення положень законодавства. В якості підстави для здійснення такого тлумачення визначалось «надходження численних запитів» [14].

В цілому, характеризуючи радянський період конституційної юстиції загалом, та офіційного тлумачення, зокрема, слід відзначити в ньому наявність застарілих, а іноді навіть і регресивних тенденцій у практиці офіційної інтерпретації (наприклад, тези «тлумачити закон може тільки автор» та визнання виключно парламентської моделі тлумачення норм права). Тим не менш багато прикладних напрацювань радянської системи тлумачення (як нормативного, так і казуального) лягли в основу сучасної теорії та практики цього інституту.

Питання конституційної юстиції знову стало обговорюватися під час радянської перебудови (1984–1991 років). Проте реальну можливість створення єдиного органу конституційної юрисдикції Україна отримала лише після здобуття Незалежності. Декларація про державний суверенітет закріпила принцип розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Втілення даного принципу в життя вимагало створення в системі судочинства окремого органу конституційної юстиції, що й було передбачено Законом УРСР «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) УРСР» від 24 жовтня 1990 року: заснування Конституційного Суду Української РСР. Конституція УРСР 1978 року була доповнена ст. 112, згідно з якою Конституційний Суд Української РСР мав обиратися Верховною Радою Української РСР на десять років з числа спеціалістів у галузі права у складі Голови, заступника Голови і 23 членів суду. Організація і порядок суду повинні були визначатися Законом «Про Конституційний Суд Української РСР».

Слід зазначити, що в той час як серед українських науковців, так і з-поміж політиків та громадськості не оснувало єдиного погляду не тільки на проблеми офіційного тлумачення нормативно-пра-

вових актів, але й на конституційну юстицію в цілому. Так, зокрема, були пропозиції залишити повноваження щодо офіційної інтерпретації законодавства за Верховною Радою України. Водночас серед суддівського корпусу деякий час була досить популярною думка про необхідність передачі зазначених функцій Верховному Суду України, в структурі якого пропонувалося створити окрему Колегію, що стежила б за додержанням Конституції та тлумачила Основний Закон й інші нормативно-правові акти [15].

Можливо, саме така різноманітність поглядів зумовила те, що й на законодавчому рівні питання офіційного тлумачення були врегульовані неоднозначно. Так, ст. 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 3 червня 1992 року № 2401-ХІІ не передбачала серед повноважень Суду тлумачення Конституції та законів, регулюючи натомість переважно питання конституційного контролю. В той же час Конституція Автономної Республіки Крим, прийнята 6 травня 1992 року не тільки передбачала створення Конституційного Суду Криму в системі судів Автономної Республіки (ч. 1 ст. 135), але й наділяла його повноваженнями щодо тлумачення республіканських Конституції та законів (п. 4 ч. 1 ст. 139). Однак вже через три роки нова Конституція Автономної Республіки Крим, прийнята 1 листопада 1995 року, передала повноваження щодо контролю за дотриманням Конституції та законів Республіки, а також щодо їх офіційного тлумачення Верховній Раді Криму (ч. 1 ст. 106 та п. 1 ч. 2 ст. 113 відповідно).

На практиці ж у період становлення незалежної держави продовжувала діяти парламентська модель тлумачення, при якій зазначені функції здійснювала Верховна Рада України. Не змінив існуючий до цього порядок речей і Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України [16]. Відповідно до п. 1 ст. 17 цього Договору Верховна Рада України могла давати офіційне тлумачення Конституції України, законів України, кодексів та

інших кодифікованих актів. Президента України за Договором також було наділено правом тлумачення власних указів і розпоряджень (ч. 1 ст. 25). Однак до президентського тлумачення термін «офіційне» не застосовувався.

Слід зазначити, що тогочасним українським законодавством (зокрема, Регламентом Верховної Ради України) не було передбачено окремої процедури надання парламентом офіційного тлумачення положень нормативно-правових актів.

У період між здобуттям Україною незалежності в 1991 році та прийняттям її Конституції 1996 року акти тлумачення, які надавала Президія Верховної Ради України, суттєво не відрізнялися від тих самих актів радянського періоду. Вони так само не містили мотивувальної частини, обмежуючись лише декількома абзацами, присвяченими безпосередньо офіційному тлумаченню. Підстави для надання офіційного тлумачення могли бути різними: 1) «у зв'язку із зверненням» державного органу [17]; 2) «численні запити громадян» [18]; 3) «у зв'язку з численними питаннями, що виникають при застосуванні» положень законодавства [19]. Іноді підстава не вказувалася взагалі [20]. Тлумачення надавалося у формі Постанови Верховної Ради України, процес прийняття якої суттєво не різнився від процедури прийняття звичайних постанов парламенту. Проект такої постанови готувався відповідними профільними комітетами Верховної Ради України та після цього виносився на розгляд парламенту, який мав проголосувати за нього простою більшістю. Офіційного оприлюднення такої Постанови передбачено не було, вона лише публікувалася в офіційних виданнях, як й інші акти Верховної Ради України.

Проекти Конституції України, що розроблялися різноманітними політичними та науковими групами пропонували неоднакове регулювання питання щодо офіційного тлумачення положень законодавства. Одні пропонували наділити Конституційний Суд України виключно повноваженнями контролю за дотриманням Конституції України,

а функцію офіційного тлумачення законодавства залишити за парламентом — двопалатною Всенародною Радою України [21]. Інші — навпаки відносили дане питання до виключної компетенції Конституційного Суду України [22]. В окремих проектах питання офіційного тлумачення законодавства взагалі не розглядалось на конституційному рівні [23].

Крапку в даному питанні було поставлено із прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України, відповідно до ст. 147 якої єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні ставав, і по сьогодні є, Конституційний Суд України, який, зокрема, дає офіційне тлумачення Конституції та законів України (ст. 150 Основного Закону України).

Конституційний Суд розпочав свою діяльність 18 жовтня 1996 року. До того часу офіційне тлумачення положень законодавства відповідно до п. 6 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України продовжувала здійснювати Верховна Рада України. Конституційний Суд України функціонує на підставі розділу XII Конституції України та прийнятого на його виконання Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР (далі — Закон), Регламенту Конституційного Суду України тощо.

Умовно діяльність Конституційного Суду України за останні 15 років можна поділити на три етапи.

Протягом першого етапу (1996–1999 роки) відбулося становлення Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції в нашій державі. Саме в цей період було прийнято Регламент Конституційного Суду України та вироблено його перші правові позиції, на деякі з яких єдиний орган конституційної юрисдикції посилається і сьогодні. Ще однією особливістю даного періоду є те, що у зв'язку з браком власних правових позицій Конституційний Суд України активно звертався до вітчизняної юридичної доктрини. Так, наприклад, виключно на науково-теоретичному розумінні прав та свобод людини і громадянина, закріплених у II розділі

Основного Закону держави, побудоване Рішення Конституційного Суду України у справі про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів від 9 лютого 1999 року № 1-рп/1999.

Рамки другого етапу сучасної діяльності Конституційного Суду України можна умовно окреслити 1999–2004 роками. У цей час єдиний орган конституційної юрисдикції продовжував напрацьовувати практичні підходи та прийоми як конституційного контролю, так і конституційного тлумачення, фактично виправляючи та заповнюючи недоліки у законодавчому регулюванні власними правовими позиціями. Подібна практика існує і на сьогодні, але саме протягом 1999–2004 років Конституційним Судом України були зроблені перші спроби «розширити» положення Закону, наприклад, вивести із загальних формулювань, що містяться у його статтях, більш конкретні підстави для відмови у відкритті конституційного провадження за конституційним поданням або конституційним зверненням [24].

Початком третього етапу можна умовно визначити кінець 2004–2010 роки. На цьому етапі широке поширення отримало використання при підготовці проекту Рішення та безпосередньо у самому рішенні попередніх правових позицій Конституційного Суду України в якості своєрідних «судових прецедентів» — практика, яка успішно діє й на сьогоднішній день. Крім того, для правового обґрунтування рішень Конституційного Суду України активно використовуються норми міжнародних конвенцій та пактів, а також практика Європейського суду з прав людини. Одночасно використання доктринальних підходів протягом третього етапу поступово відійшло на другий план і на сьогодні використовується доволі рідко.

Четвертий етап діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції розпочався у 2010 році. Однією з головних його тенденцій є поступове збільшення кількості рішень, винесених у справах за конституційними зверненнями громадян України та юридичних осіб. Так, у 2011 році із 20 рішень Конституційного

Суду України 7 було прийнято у справах за конституційними зверненнями. Для прикладу, у 2010 році цей показник становив 7 рішень із 23, а у 2009 році — лише 2 із 36 рішень.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи наведений вище аналіз розвитку інституту офіційного тлумачення в Україні, можна визначити наступні тенденції та закономірності. По-перше, проведений аналіз безперечно підтверджує вже неодноразово висловлену [25] тезу про те, що конституційна юстиція як інститут конституційного права з'явилася у результаті виокремлення правозахисної функції в діяльності органів конституційного контролю. По-друге, офіційне тлумачення довгий час було складовою конституційного нормоконтролю та правозастосування органами влади тощо, з яких воно інституційно виокремилось лише наприкінці першої половини ХХ століття. По-третє, у вітчизняній юридичній науці доволі довго панувала думка про те, що нормативний акт може тлумачити лише той орган, який його видав. При цьому на практиці тлумаченню серед повноважень, наприклад, парламенту виділялася другорядна роль. Через це довгий час у вітчизняному законодавстві не було визначено окремої процедури офіційного тлумачення, як не існувало і спеціальної форми акта, яким би таке тлумачення надавалося.

Одночасно слід відзначити майже повну відсутність наукових досліджень, які були б присвячені історії розвитку вітчизняного інституту офіційного тлумачення. Увага переважної більшості дослідників зосереджується виключно на розвитку конституційного контролю, в аспекті якого іноді згадується й інтерпретація норм права. Не заперечуючи нерозривний взаємозв'язок першого та другого, слід однак зазначити про необхідність більш глибокого дослідження саме історії розвитку офіційного тлумачення норм права.

Ключові слова: інтерпретація норм права, історичний розвиток офіційного тлумачення, нормоконтроль, Конституція України.

У статті досліджено історичний розвиток практики офіційного тлумачення норм права, зокрема, його виокремлення з інституту нормоконтролю, на теренах сучасної України.

В статье исследуется историческое развитие практики официального толкования норм права, в частности, его отделение от института нормоконтроля, на территории современной Украины.

The article examines the historical development of practice of the official interpretation of norms of law, in particular, its separation from the institution of the legal norms review in the territory of the present-day Ukraine.

Література

1. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. — К., 2011. — 532 с.
2. Історія держави і права України : підручник. У 2 т. Т. 1 / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. — К. : Ін Юре, 2000. — 648 с.
3. Мироненко О. М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика / О. М. Мироненко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К. : Київ. правда, 2011. — 910 с.
4. Мироненко О. М. Історія Конституції України / О. М. Мироненко. — К. : Ін Юре, 1997. — 58 с.
5. Шишкін В. Конституція, яка випередила час. (Про правовий акт Пилипа Орлика 1710 року) // День. — 2007. — 15 верес. — С. 7.
6. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін підтвержені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
7. Хрестоматія з історій держави і права України : навч. посіб. для юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів. У 2 т. Т. 2 / за ред.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ У ДІЇ

В. Д. Гончаренка. — К.: Ін Юре, 1997. — 800 с.

8. Конституція УНР від 29 квітня 1918 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>

9. Переш І. Традиції конституційного правосуддя Чехословаччини: деякі аспекти проблеми // Вісник Львівського університету. Сер. юридична. — Л., 2004. — Вип. 39. — С. 165–170.

10. Мироненко О. Проблеми творення і оборони фактичних і юридичних конституцій за доби революційного конституціоналізму (1917–1920 роки). Продовження // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 5. — С. 91–102.

11. Кадикало О. І. Генеза теорії і практики офіційного тлумачення у державно-правовій думці // Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих (м. Львів, 20 лют. 2009 р.). — Л., 2009. — С. 130–134.

12. Конституція УРСР від 30 січня 1937 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html>

13. Конституція УРСР від 20 квітня 1978 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1978.html>

14. Постанови Президії ВР УРСР «Про роз'яснення положень статті 49 Закону Української РСР «Про вибори депутатів місцевих Рад народних депутатів Української РСР» від 09 лютого 1990 року № 8793-ХІ, «Про роз'яснення деяких положень законів Української РСР про місцеві Ради народних депутатів та Примірного положення про голів і президії місцевих Рад народних депутатів Української РСР» від 06 квітня 1990 року № 9033-ХІ.

15. Кампо В. М. Конституційний контроль. Засади, статус, механізми // Віче. — 1993. — № 6. — С. 3–12.

16. Конституційний Договір «Про основні засади організації функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України [Конституційний Договір]» від 08 червня 1995 року № 1к/95.

17. Постанова Верховної Ради України «Про застосування статті 28 Закону України «Про Державний бюджет України на 1994 рік» від 31 травня 1995 року № 184/95-ВР.

18. Постанова Верховної Ради України «Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 24 грудня 1993 року № 3812-ХІІ.

19. Постанова Верховної Ради України «Про тлумачення статті 8 Закону України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» від 24 березня 1995 року № 110/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 15. — Ст. 107.

20. Постанови Верховної Ради України: «Про тлумачення Постанови Верховної Ради Української РСР від 29 листопада 1990 р. «Про захист суверенних прав власності Української РСР» від 7 липня 1992 року № 2553-ХІІ // Голос України. — 1992. — 4 серп.; «Про тлумачення статті 44 та пункту 19 статті 17 Закону України «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні» (схваленого Верховною Радою України 18 травня 1995 року)» від 14 липня 1995 року № 299/95-ВР // Голос України. — 1995. — 5 серп. — Ст. 146.

21. Проект Конституції України (внесений Комісією ВР України по розробці нової Конституції України) [в ред. від 27 трав. 1993 р.]. — К., 1992. — 95 с.

22. Проект Конституції України (внесений Комісією ВР України по розробці нової Конституції України) [у ред. від 24 лют. 1996 р., схвалений Конституційною комісією 11 берез. 1996 р.]. — К., 1996. — 63 с.

23. Проект Конституції України (внесений Комісією ВР України по розробці нової Конституції України) [в ред. від 15 черв. 1992 р.]. — К., 1992. — 105 с.; Проект Конституції (Основного Закону) України, розроблений Конгресом Українських Націоналістів. — К., 1994. — 48 с.

24. Ухвали Конституційного Суду України від 22 червня 2000 року № 43-у/2000, від 27 грудня 2001 року № 42-у/2001 тощо.

25. Кампо В. М. Конституційна юстиція в Україні: проблеми і перспектива // Юридична наука. — 2011. — № 1. — С. 43–49.